

Sfery bezpieczeństwa szkoły

Potrzeba i pragnienie bezpieczeństwa jest jednym z najważniejszych i podstawowych problemów życia każdego człowieka (L.F. Korzeniowski, 2008, s. 72; E. Nerwińska, 2012, s. 3). Dążenie do poprawy bezpieczeństwa we współczesnym świecie podejmowane jest już od lat 60. ubiegłego wieku. Sam termin „bezpieczeństwo” bywa rozumiany różnorodnie. Definicje zawarte w słownikach często oparte są jedynie na intuicyjnym rozumieniu tego słowa. Ważniejsze jednak wydaje się wskazanie, że bezpieczeństwo jest stanem, w którym znajdować się mogą rzeczy, osoby czy organizacje. Jerzy Konieczny pyta „bezpieczna organizacja – czyli jaka?” (J. Konieczny, 2004, s. 10). I odpowiada: „Bezpieczna, czyli istniejąca bez pieczy (wg słownika Lindego). Nikt nad nią pieczy sprawować nie musi, nie trzeba się też o nią troszczyć, opiekować się nią itd. Co więcej, organizacja bezpieczna, to zapewne również taka, która «nie chce», nie pragnie, aby ktoś się nią zajmował, pielęgnował, zawracał głowę swoją troską” (J. Konieczny, 2004, s. 11). Czy rzeczywiście szkoła podstawowa, gimnazjalna czy ponadgimnazjalna taką organizacją może być? Otóż Marek Lisecki (2009, s. 67) stwierdza, że zapewnienie bezpieczeństwa, szczególnie jego obywateli zawsze było, jest i będzie jednym z najważniejszych zadań każdego państwa. Jednocześnie wskazuje, że wypływa to z różnych zapisów ustawowych, a także istnienia instytucji funkcjonujących na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa.

W rządowym programie ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej” (S. Sulowski, M. Brzeziński, 2012, s. 262) widnieje punkt dotyczący bezpieczeństwa w szkole. W programie tym wskazuje się na następujące problemy:

- Przystępstwa i wykroczenia w szkołach oraz w bezpośrednim sąsiedztwie szkół.

- Łatwy dostęp do alkoholu i narkotyków w środowisku szkolnym.
- Niewłaściwa reakcja społeczna na przejawy zjawisk patologicznych w otoczeniu szkół.
- Niezadowalający stan współpracy osób, a także instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w środowisku szkolnym, zwłaszcza na linii: dyrekcja–nauczyciele–uczniowie–rodzice–policja, niski poziom wzajemnego zaufania, co może skutkować: brakiem możliwości identyfikacji istniejących problemów i obawą, niechęcią przed rzetelnym zajęciem się niepokojącymi zjawiskami.
- Tolerancja dla zachowań patologicznych (S. Sulowski, M. Brzeziński, 2012, s. 270).

Rządowy program „Razem bezpieczniej” przewiduje następujące zadania:

1. Rzetelna analiza i identyfikacja problemów bezpieczeństwa szkolnego nie tylko na poziomie ogólnym, ale także w odniesieniu do poszczególnych placówek oświatowych i ich okolic.
2. Ograniczenie liczby przestępstw i wykroczeń w szkołach oraz bezpośrednim otoczeniu szkół.
3. Zbudowanie skutecznych i podlegających ocenie mechanizmów współpracy dyrekcji (nauczycieli), rodziców, uczniów i policji wraz ze strażami gminnymi (miejskimi) w zakresie bezpieczeństwa w szkołach.
4. Zwiększenie skuteczności ochrony szkół:
 - patrole szkolne, posterunki w rejonach i placówkach najbardziej zagrożonych,
 - powiązanie odpowiedzialności policjantów i strażników gminnych (miejskich) za poszczególne rejony szkolne,
 - upowszechnienie wizyjnego monitorowania wejść do publicznych i niepublicznych szkół i placówek oświatowych dla dzieci i młodzieży.
5. Konsekwentne reagowanie na patologie – budowanie przekonania, że nie są one tolerowane.
6. Ograniczenie dostępu do alkoholu i narkotyków w środowisku szkolnym.
7. Systematyczne kontrolowanie pod względem bezpieczeństwa szkół i ich okolic, w szczególności dróg do i ze szkoły.
8. Edukacja dla bezpieczeństwa, w tym także edukacja medyczna, ze szczególnym uwzględnieniem pierwszej pomocy.

9. Podniesienie wiedzy na temat symptomów przemocy w szkole wśród pielęgniarek środowiska nauczania i wychowania oraz higienistek szkolnych.
10. Upowszechnianie w szkołach programów profilaktycznych ukierunkowanych na wyeliminowanie agresji wśród młodzieży oraz używania przez nią substancji psychoaktywnych (alkohol, narkotyki).
11. Usprawnienie systemu prawnego, stworzenie prawnych gwarancji ochrony dzieci i młodzieży.
12. Wykorzystanie środków masowego przekazu w celu promowania prospołecznych wzorców zachowań (S. Sulowski, M. Brzeziński, 2012, s. 271).

Jednym z priorytetów Ministerstwa Edukacji Narodowej jest program „Rok bezpiecznej szkoły”, który jest obecnie kontynuowany. Główną ideą działań tego programu jest zasada, że bezpieczną szkołę tworzy nie tylko dyrektor, ale także świadomi swoich praw i obowiązków uczniowie, uczestniczący w programach nauczyciele, zaangażowani rodzice oraz wspierające szkołę środowisko zewnętrzne, w tym jednostki samorządu terytorialnego, instytucje i organizacje pozarządowe. W programie założono, że wzmacnianie bezpieczeństwa w szkole (placówce) obejmuje takie obszary, jak:

1. Budowanie pozytywnego klimatu społecznego i bezpiecznego otoczenia szkoły (placówki).
2. Rozwiązanie sytuacji konfliktowych i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.
3. Wyrównanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, w tym uczniów z niepełnosprawnościami, przewlekle chorych, będących w trudnej sytuacji rodzinnej, odmiennych kulturowo i wielojęzycznych.
4. Promocja zdrowego stylu życia oraz bezpiecznego wypoczynku.
5. Przeciwdziałanie agresji i przemocy w środowisku szkolnym.
6. Przeciwdziałanie uzależnieniom (alkohol, narkotyki, środki zastępcze – tzw. dopalacze, leki używane w celach pozamedycznych, tytoń, gry komputerowe, internet).
7. Reagowanie w sytuacjach kryzysowych dotyczących uczniów, m.in. w sytuacji doświadczania przez dziecko przemocy w rodzinie.
8. Promocja zasad bezpieczeństwa, higieny oraz udzielania pierwszej pomocy (www.bezpiecznaszkola.men.gov.pl).

Jednym z ważniejszych zjawisk, które mają wpływ na pozostałe zjawiska w szkole jest wpływ społeczny. W literaturze przedmiotu istnieją dwa tradycyjne wyjaśnienia zagadnienia wpływu społecznego. Pierwsze to wpływ informacyjny, który zmniejsza niejasność sytuacji. Jeżeli sytuacja jest niejednoznaczna, to otoczenie może wywierać wpływ na jednostkę poprzez przyjmowanie poglądów innych jako słusznych czy też interpretowanie przez innych rzeczywistości jako obiektywnej. Spowodowane jest to podziwem i zależnością od innych osób, na których opinii jednostka polega rozstrzygając, co jest właściwe lub rzeczywiste. Odbiór informacji przez człowieka jest ograniczony. Każda jednostka odbiera tylko to, co chce odebrać albo co pozwalają jej odebrać schematy, które wcześniej zostały wytworzone w jej umyśle. Jest to rezultat istnienia swoistych filtrów, poprzez które przechodzą napływające do jednostki informacje. Zatem to, co nadawca przekazuje poprzez różne kanały przekazu, bardzo często nie jest tym samym, co odbiorca odbiera. Po drugie, normatywny wpływ społeczny opiera się na potrzebie akceptacji – tutaj jednostka poddaje się wpływowi społecznemu ze względu na potencjalną możliwość odrzucenia jej przez członków grupy jako odszczepieńca (W.G. Stephan, C.W. Stephan, 1999, s. 115). Norma może być tworzona poprzez przekazywanie pewnych informacji w określonej kolejności lub poświęcenie im mniejszej lub większej ilości czasu albo mniejszej lub większej ilości powtórzeń. W ten właśnie sposób wskazuje się ludziom w sposób zamierzony lub niezamierzony, co jest, a co nie jest ważne, co jest, a co nie jest normą, wzorcem. Ważną rolę w tworzeniu norm odgrywa tzw. społeczny dowód słuszności, gdzie wykorzystuje się osoby mniej lub bardziej atrakcyjne, sympatyczne będące autorytetami, które tworzą standardy czy też punkty odniesienia będące normą dla innych ludzi. Należy tutaj dodać jeszcze trzecie wyjaśnienie zjawiska wpływu społecznego – wpływ emocjonalny. Odbiorca nie zdaje sobie sprawy z tego, że nadawca wpływa na jego emocje, a przez to pośrednio kształtuje jego postawy czy przekonania. Oddziaływanie afektywne – bo o tym tutaj mowa – polega na wzbudzaniu afektu. Wyniki badań z lat 70. ubiegłego stulecia wskazują, że ludzie podatni są na pewne afekty, które docierają do nich z zewnątrz, ale tylko w pewnych sytuacjach. Przede wszystkim wówczas, gdy ludzie tacy są silnie pobudzeni emocjonalnie, lecz nie bardzo wiedzą, jakie jest źródło tych emocji (S. Schachter, J. Singer, 1979, s. 989-995). Może tutaj zaistnieć niebez-

pieczeństwo oddziaływania na osoby, które są rozdrażnione i nie wiedzą, jaka jest tego przyczyna. Dają się one niejako „unosić” informacjom podawanym przez nadawcę i z łatwością przyswajają wzorce, które nadawca im oferuje. Z tym związane jest także zjawisko wzmocnienia proaktywnego, a więc prawidłowości, która polega na tym, że osoba będąca pod wrażeniem afektu silnie negatywnego lub pozytywnego, zwraca uwagę na wiadomości pojawiające się bezpośrednio po nim, a lekceważy czy też nie dostrzega informacji poprzedzającej pojawienie się takiego afektu (K. Skarżyńska, 2003, s. 187-192).

Wpływ społeczny powoduje, że grupy społeczne są czymś więcej niż zbiorem jednostek. Dzięki niemu jest możliwa koordynacja zachowań pojedynczych osób w działania grupowe, a z przekonania jednostek wyłaniają się normy grupowe. Natomiast postawy jednostek prowadzą do pojawienia się opinii publicznej. To, że jednostki są w stanie wykroczyć poza wąsko zdefiniowany interes własny i skierować swoje działania na realizację dobra grupy lub społeczeństwa można w dużej mierze zawdzięczać również wpływowi społecznemu (J.Ł. Grzelak, A. Nowak, 2000, s. 187). Wpływ społeczny, jako element interakcji międzyosobniczych, charakteryzuje się tendencją do wzajemności (K. Barends, 2005, s. 26).

Zdolność wpływania na zachowanie innego człowieka lub całych grup stanowiła od zarania dziejów istotny element ludzkiej kultury. Największe zmiany w dziejach ludzkości inspirowane były przez jednostki, które osiągnęły mistrzostwo w dziedzinie perswazji. Ludzie ci potrafili przekonać innych, że postępując zgodnie z ich systemem przekonań lub wartości, mogą zmienić swoje życie na lepsze (K. Hogan, 1996, s. 18).

Wpływ społeczny to siła, która tkwi u podłoża przemian społecznych warunkujących postęp cywilizacji. Sukcesy wielkich ruchów społecznych, na przykład walki o równouprawnienie rasowe, często przypisywane są niezwykłym umiejętnościom wywierania wpływu społecznego przez przywódców tych ruchów. Literatura przedmiotu ukazuje sposoby wywierania wpływu społecznego stosowane przez niektóre osoby, które były w stanie doprowadzić do równouprawnienia rasowego bez użycia przemocy. Tak więc można przyjąć, że wpływ społeczny tkwi u podłoża zarówno tych zjawisk społecznych, których ludzkość najbardziej się wstydzi, jak i tych, z których jest dumna (J.Ł. Grzelak, A. Nowak, 2000, s. 187).

Możemy za H.C. Kelmanem wyróżnić trzy rodzaje reakcji na wpływ społeczny:

- 1) Uleganie – jednostka zmienia zachowanie, by poprawić swój bilans zysków i strat, czyli pragnieniem osoby motywowanej jest uzyskanie nagrody lub uniknięcie kary. Zazwyczaj pożądane zachowanie trwa tak długo, jak długo stosuje się obietnicę nagrody czy groźbę kary. Ważnym komponentem tutaj jest władza, jaką dysponuje osoba oddziaływająca.
- 2) Identyfikacja – jednostka zmienia zachowanie, gdyż chce upodobnić się do osoby wywierającej na nią wpływ społeczny. A więc jeśli ktoś uważa jakąś osobę czy grupę za atrakcyjną, to będzie skłonny zaakceptować ich wpływ społeczny oraz przyjąć podobny system wartości i pożądane postawy po to, by się do nich upodobnić. Decydującym komponentem jest tu atrakcyjność osoby czy grupy, z którą identyfikuje się jednostka.
- 3) Internalizacja – jednostka zmienia zachowanie, gdyż pragnie mieć słuszność. Internalizacja jakiejś wartości czy przekonania jest najtrwalszą reakcją na wpływ społeczny, a więc nagroda za uznanie tego przekonania ma charakter wewnętrzny. Jeżeli osobę wywierającą wpływ społeczny uznamy za godną zaufania i mającą właściwy osąd rzeczywistości, to głoszone przez nią przekonania włączamy w nasz system wartości. Przekonanie to uniezależnia się od swego źródła i staje się odporne na zmianę. Ważnym komponentem tutaj jest wiarygodność osoby, która dostarcza informacji (H.C. Kelman, 1958).

Należy zwrócić uwagę, że różnica pomiędzy identyfikacją a uleganiem polega na tym, iż dana jednostka rzeczywiście zaczyna wierzyć w opinie i wartości, które przyjmuje, chociaż nie wierzy w nie zbyt mocno (E. Aronson, 1999, s. 51).

Każdy człowiek ma swoją własną sferę wpływu społecznego. Obejmuje ona te sprawy i obszary, nad którymi ów człowiek sprawuje kontrolę i w których może bezpośrednio oddziaływać na rezultaty, również te, na które może wpływać za pośrednictwem innych ludzi lub grup społecznych. Kim Barnes wymienia następujące strefy wpływu:

1. Strefa pełnej kontroli – obejmuje ona kwestie, nad którymi człowiek ma bezpośrednią kontrolę (ma tutaj władzę absolutną).
2. Strefa wpływu bezpośredniego – w której człowiek ma bezpośredni wpływ na różne osoby podejmujące decyzje czy działania w interesujących go obszarach.

3. Strefa wpływu pośredniego – człowiek nie ma bezpośredniego wpływu na osoby podejmujące decyzje, ale może na nie oddziaływać za pośrednictwem innych ludzi lub stosując określony tryb postępowania.
4. Strefa braku wpływu – tutaj człowiek nie ma żadnych możliwości oddziaływania na zapadające decyzje, nie może sprawować nad nimi kontroli, gdyż wpływ na nie mają działania i decyzje innych ludzi (K. Barnes, 2005, s. 27-30).

Jedną z konsekwencji faktu, że człowiek jest istotą społeczną, stanowi to, że żyje on w stanie napięcia między wartościami związanymi z indywidualnością a wartościami związanymi z konformizmem (E. Aronson, 1999, s. 26). Ludzie często podążają za tłumem z obawy, że w przeciwnym wypadku zostaną źle ocenieni. Ponieważ jednostki, które nie podporządkowują się normom obowiązującym w grupie niejednokrotnie zostają odrzucone, często też staramy się komunikować innym, że podzielamy ich postawy i poglądy. Czasami jednak robimy to, co inni, bo ich zachowanie dostarcza nam informacji o najbardziej skutecznym sposobie postępowania (M. Leary, 1999, s. 43). E. Aronson jest skłonny traktować zarówno konformizm, jak i podporządkowywanie się jako konsekwencje wpływu społecznego (W. Domachowski, 2001, s. 94). Konformizm można zdefiniować jako zmianę zachowania lub opinii danej osoby spowodowaną rzeczywistym lub wyimaginowanym wpływem ze strony jakiejś osoby lub grupy ludzi (E. Aronson, 1999, s. 33).

Wpływ społeczny zależy od tego, jak odbiorca interpretuje komunikat i jak na niego reaguje, co może różnić się zależnie od jednostki, sytuacji i atrakcyjności komunikatu. Czasami uważnie analizujemy to, co ktoś powiedział. Innym razem mało o tym myślimy i kierujemy się wcześniejszymi uprzedzeniami. Jeszcze kiedy indziej przeważają nasze emocje – lęki, poczucie zagubienia, nadzieje, do tego stopnia, że paraliżuje to naszą zdolność prawidłowego osądu (A. Pratkanis, E. Aronson, 2003, s. 32).

Wpływ społeczny może posługiwać się różnymi mechanizmami i odbywać za pomocą różnorodnych procesów psychologicznych. Teoria wpływu społecznego, którą sformułował B. Latane i jego współpracownicy, zakłada, że niezależnie od wielkości wpływu społecznego można scharakteryzować ilościowo wielkość wpływu wywieranego zarówno przez grupę na jednostkę, jak i odwrotnie. Kiedy opisujemy wpływ społeczny wywierany przez grupę na

jednostkę, jest on funkcją iloczynu siły przekonywania osób wywierających wpływ społeczny, ich bliskości wobec osoby, na którą wpływ społeczny jest wywierany, i liczby osób wpływ społeczny wywierających. Można to wyrazić następującym wzorem:

$$W = f(SiN)$$

gdzie:

W – oznacza wielkość wpływu,

S – siłę przekonywania,

i – odległość od osoby lub osób wpływających do osoby, na którą wpływ jest wywierany,

N – liczbę osób wpływających (J.Ł. Grzelak, A. Nowak, 2000, s. 194-195).

Siła przekonywania oznacza wypadkową wartość wszystkich czynników decydujących o sile przekonywania pojedynczej osoby. Są to zarówno czynniki stałe charakteryzujące daną osobę, takie jak status społeczny, umiejętność przekonywania, siła głosu, jak i czynniki sytuacyjne, np. natężenie motywacji do przekonywania innych czy dostępność dobrych argumentów. Bliskość odnosi się do relacji między osobą (lub osobami) wywierającą wpływ społeczny a obiektem wpływu społecznego w przestrzeni społecznej i oznacza intensywność kontaktu między źródłem i obiektem. Ważnym składnikiem odległości w przestrzeni społecznej jest odległość fizyczna między osobą wpływającą a obiektem wpływu społecznego. Obecność fizyczna nie jest jednak tożsama z odległością w przestrzeni społecznej, gdyż osoby będące fizycznie blisko mogą być na przykład oddzielone ścianą, a osoby znajdujące się daleko mogą efektywnie komunikować się przez telefon (Buller, 2009, s. 205-209).

Obok pozytywnego wpływu na rozwój dzieci i młodzieży, współczesne nowoczesne media powodują negatywne skutki psychofizyczne u odbiorców. Rodzi to konsekwencje psychiczne i fizyczne ujawniające się w zachowaniach dzieci i młodzieży, określane przez ekspertów mianem „syndromu tępego warzywa” (P.T. Nowakowski, 2002, s. 62-70).

Wiele czynników oddziałuje na poczucie bezpieczeństwa w organizacji, jaką jest szkoła podstawowa, gimnazjum czy szkoła ponadgimnazjalna. Odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa uczniów w szkole spoczywa nie tylko na dyrektorze, ale także na innych osobach. Jak pisze Dariusz Piotrowicz, „bezpieczeństwo uczniów oraz personelu jest jednym z elementów

strategicznych w zarządzaniu szkołą. Na co dzień element ten przybiera oblicze kontraktu pomiędzy uczniem – rodzicami – nauczycielami – dyrekcją. Kontrakt ten ma zarówno podłoże prawne (odpowiedzialność cywilna, karna, dyscyplinarna), jak też psychologiczne i moralne” (D. Piotrowicz, 2012, s. 3). Nad bezpieczeństwem uczniów czuwają przede wszystkim wychowawcy, nauczyciele, w dalszej kolejności administracja szkolna i dyrektor. Z funkcją dyrektora szkoły łączy się oczywiście ogromna odpowiedzialność za sprawne i bezpieczne funkcjonowanie szkoły jako organizacji w całości (D. Piotrowicz, 2012, s. 3). Dlatego w strategicznym zarządzaniu najważniejszymi sferami bezpieczeństwa są:

1. Bezpieczeństwo fizyczne i techniczne – odnosi się do wszelkich fizycznych i technicznych warunków zapewniających bezpieczeństwo człowiekowi, a więc nie ma żadnych zagrożeń czy barier, które mogą doprowadzić do utraty przez człowieka życia czy zdrowia na skutek wad infrastruktury.
2. Bezpieczeństwo społeczne – to poczucie bezpieczeństwa w społeczności lokalnej, w której człowiek przebywa. Nie występują tutaj zagrożenia związane z przemocą fizyczną i psychiczną. Człowiek nie spotyka się z sytuacjami, w których narzuca mu się jakieś poglądy ideologiczne, zastrasza czy manipuluje.
3. Bezpieczeństwo zdrowotne – odnosi się do ogólnego stanu zdrowia własnego i osób ze środowiska lokalnego, w którym człowiek przebywa, a więc nie pojawiają się zagrożenia związane z występowaniem różnych chorób społecznych, które mogą doprowadzić do różnych nieszczęść.
4. Bezpieczeństwo ekonomiczne – to poczucie stabilności ekonomicznej zarówno samego człowieka, jak i organizacji, w których musi przebywać, a więc brak zagrożeń związanych ze stabilnością finansową.

Bibliografia

- Aronson E. (1999). Człowiek istota społeczna. Warszawa.
- Barens K. (2005). Wywieranie wpływu. Ćwiczenia. Warszawa.
- Buller L.J. (2009). Media influence on children and young peoples' behavior. „Journal of Educational Review”, 2 (2), s. 205-209.
- Domachowski W. (2001). Przewodnik po psychologii społecznej. Warszawa.
- Grzelak J.Ł., Nowak A. (2000). Wpływ społeczny. [W:] J. Strelau (red.), Psychologia. T. 3. Gdańsk.

- Hogan K. (1996). Psychologia perswazji. Warszawa.
- Kelman H.C., Trzy rodzaje reakcji na wpływ społeczny, <http://www.pliki.swps.edu.pl/sopot.Trzy.doc>.
- Kelman H.C. (1958). Compliance, identification and internalization – three processes of attitude change. „Journal of Conflict Resolution”, 2 (1), s. 51-60.
- Konieczny J. (2004). Wprowadzenie do bezpieczeństwa biznesu. Warszawa.
- Korzeniowski L.F. (2008). Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych. Kraków.
- Leary M. (1999). Wywieranie wrażenia na innych. O sztuce autoprezentacji. Gdańsk.
- Lisiecki M. (2009). Jakość w zarządzaniu bezpieczeństwem obywateli. Lublin.
- Nerwińska E. (2012). Psychospołeczne uwarunkowania bezpieczeństwa w szkole. Warszawa.
- Nowakowski P.T. (2002). Fast food dla mózgu, czyli telewizja i okolice. Tychy.
- Piotrowicz D. (2012). Odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa uczniów w kontekście sytuacji kryzysowych. Warszawa.
- Pratkanis A., Aronson E. (2003). Wiek propagandy. Warszawa.
- Schachter S., Singer J. (1979). Comments on the Maslach and Marshall-Zimbardo experiments. „Journal of Personality and Social Psychology”, 37, s. 989-995.
- Skarżyńska K. (2003). Czy bać się telewizji? [W:] R. Szwed (red.), Społeczeństwo wirtualne, społeczeństwo informacyjne. Lublin.
- Smolski R., Smolski M., Stadtmuller E.H. (1999). Słownik encyklopedyczny: edukacja obywatelska. Warszawa.
- Stephan W.G., Stephan C.W. (1999). Wywieranie wpływu przez grupy. Psychologia relacji. Gdańsk.
- Sulowski S., Brzeziński M. (red.). (2012). Strategie i programy bezpieczeństwa. Wybór dokumentów. Warszawa.
- www.bezpiecznaszkola.men.gov.pl.